

OSMANLI DEVLETİNDE VELİME CEMİYETİ VE HAZİNE-İ HASSA (CEYB-İ HÜMAYUN) İLİŞKİSİ

Eyüp ERBİLİCİ*

ÖZET

Evlilik, aile kurumunun oluşması için temel şartlardan birini teşkil etmektedir. Evliliğin meşru sayılabilmesi için ise birtakım kurallar bulunmaktadır. Bu kurallardan en önemlisi şüphesiz evliliği halka ilan etmek ve meşrulaştırmak anlamında olan düğündür. Osmanlı Devleti'nde Velime Cemiyeti olarak bilinen düğünlerin varlığı uzun bir döneme dayandırılmaktadır. Devletin ekonomik durumuna göre sultanlar ve şehzadeler için çok ihtişamlı ve masraflı düğünler yapılmıştır. Sultan II. Mahmut'un kızları olan Saliha ve Mihrimah Sultanlar kendi döneminde diğer kızları olan Atiye ve Adile Sultanlar Abdülmecit döneminde evlendirilerek ihtişamlı düğünler yapılmış ve masraflar Ceyb-i Hümayun hazinesinden karşılanmıştır. Ancak II. Abdülhamit döneminde devletin ekonomik durumu pek iyi olmadığı için Naime Sultanın düğünü hariç tutulursa bazı masraflar kısma yoluna gidilmiştir. Bu bağlamda çalışmamızın temelini Osmanlı Devleti'nde Velime Cemiyeti ve bunun için yapılan masrafların Ceyb-i Hümayundan (Hazine-i Hassa) karşılanması oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: velime cemiyeti, evlilik, düğün.

VELİME COMMUNITY AND TREASURE-İ HASSA (CEYB-İ HÜMAYUN) IN THE OTTOMAN STATE

ABSTRACT

Marriage is one of the basic conditions for the establishment of the family institution. There are some rules for a marriage to be considered legitimate. The most important of these rules is undoubtedly the wedding, which means to announce and legitimize the marriage to the public. The existence of weddings known as Velime Cemiyeti in the Ottoman Empire is based on a long period. According to the economic situation of the state, very magnificent and costly weddings were held for sultans and princes. Sultan II. Mahmud's daughters Saliha and Mihrimah Sultans were married during the reign of his other daughters, Atiye and Adile Sultans, during the reign of Abdülmecit, and the expenses were met from the Ceyb-i Hümayun treasury. However, II. Since the economic situation of the state was not very good during the reign of Abdülhamit, some expenses were cut if the wedding of Naime Sultan was excluded. In this context, the basis of our work is the Velime Society in the Ottoman State and the expenses incurred for it are covered by the Ceyb-i Hümayun (Treasure-i Hassa).

Key Words: velime cemiyeti, marriage, wedding.

* Doktora Öğrencisi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı,
Erbilici27@hotmail.com, ORCID ID:0009-0008-1623-8300.

GİRİŞ

Arapça kökenli bir kelime olan Velime; toplantı, düğün ve özel günlerde verilen yemek, şölen, evlenme resmi¹, düğün ziyafeti² gibi anlamlar taşımaktadır. Her ne kadar Velime kelimesi ziyafet anlamını taşısa da evlenmek amacıyla düzenlenmiş olan düğün toplantılarına da genel olarak bu isim verilmiştir. Bu mânâyı tam olarak karşılayan kavram ise Velime Cemiyeti ya da Velime Merasimi tabiridir³.

Velime Cemiyeti, Osmanlı devletine özgü bir tabir olmayıp, bu gelenek Hz. Muhammed dönemine kadar dayanmaktadır. Nitekim Hz. Muhammed'in Hz. Hatice ile olan evliliğinde, Hz. Muhammed tarafından kendisine yirmi dişi deve mehir olarak verilmiş olup bunun yanı sıra nikâh merasimi sonrasında iki deve kesilerek misafirlere ikramda bulunulmuştur⁴. Ortalama bir devenin en az yüz kişilik bir davetliye yetebileceği düşünüldüğünde davetlilerin en az iki yüz kişi olduğu tahmin edilebilir⁵. Yapılan bu ziyafetin Velime Cemiyeti tabirini karşıladığı aşıkârdır.

Altı asır boyunca varlığını devam ettiren Osmanlı devleti de Velime Cemiyeti geleneğini devam ettirmiştir. Osmanlı devletinde çeşitli vesilelerle kutlamalar, oyunlar, törenler ve alaylar gibi birtakım etkinliklere yer verilmiştir. Velime Cemiyeti de bunlardan birini teşkil etmektedir. Osmanlı devleti, Velime Cemiyeti yani düğün ziyafetleri için geniş bir bütçe ayırmıştır. Çalışmamızın temeli de bu cemiyetlerde yapılan masrafların Ceyb-i Hümayun yani diğer bir tabirle Hazine-i Hassa-i şahaneden karşılanmasına dayanmaktadır. Klasik dönemde Ceyb-i Hümayun olarak kullanılan ifade Tanzimat dönemi sonrasında bilhassa 1847 yılından itibaren Hazine-i Hassa ifadesi olarak kullanılmıştır. Bu durumu döneme kaynaklık eden Osmanlı arşiv belgelerinde de görmekteyiz. H.1263/ M.1847 yılına ait bir defterde, muharrem ayında Ceyb-i Hümayun ifadesi kullanılırken rebîül ahir ayı sonrası Hazine-i Hassa ifadesi kullanılmış olduğu tespit edilmiştir⁶.

1. Müslüman Türklerde Velime Cemiyeti

Bir Erkek ile bir kadının aile kurumunun temelini teşkil etmek amacıyla evlenip, çocuklar ile birlikte neslin devamını sağlaması insanlığın ilk ortaya çıkışından beri süregelen bir durumdur. Nitekim Hz. Muhammed'in uygulayıp bunu teşvik etmesiyle sünnet halini almıştır. Evlenmeye karar veren kişilerin düğün yaparak evliliklerini ilan etmeleri yine çok eski dönemlerden beri varlığını sürdürmekte olan bir gelenektir. Düğün yapmanın temel amacı evliliklerin hukuki durumunu çevreye duyurarak, evliliği meşru olmayan birleşmelerden ayırmaktır⁷.

Düğün merasiminin ihtişamı ailenin ekonomik durumuna bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Fakat ekonomik durum çok iyi olsa da düğün merasiminde yapılacaklar meşru olarak yapılmalıdır. Nitekim dansözlerin oynatıldığı, sabahlara kadar devam eden alkollü merasimler İslam dinince hoş karşılanmaz. Kuranda ve sünnette düğünlerin yapılma şekli ile ilgili herhangi bir öneri bulunmamakla birlikte bahsedilen yukarıdaki duruma özen gösterilerek İslam dinince hoş karşılanılan bir merasim yapılması gerekmektedir. Düğün merasiminde düğün sahiplerinin davetlilere yemek vermesi yani ülkemizde ve diğer İslam ülkelerinde

¹ Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı yayımları, İstanbul 2007, s.1499.

² Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın kitabevi yay., 25. Baskı, Ankara 2008, s.1146.

³ Mehmet Zeki Pakalın, "Velime", Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, C.III., MEB. Yay., İstanbul 1993, s.589.

⁴ İrfan Yücel, *Peygamberimizin Hayatı*, DİB. Yay., Ankara 2016, s.36-37.

⁵ Fatih Okumuş, Hz. Muhammed'in Yaşam Öyküsü, Timaş yay., İstanbul 2016, s.73; Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, Beyan yay., İstanbul 2008, s. 69.

⁶ Cumhurbaşkanlık Osmanlı Arşivi, Hazine-i Hassa Defterleri no: 697 (BOA., *HHD.*, nr.697.)

⁷ Temel İslam Ansiklopedisi, "Düğün", C.2., İSAM, İstanbul 2021, s. 260.

uygulanmaktadır. Nitekim Hz. Muhammed bir koyun ile de olsa yemek verilmesini buyurduğu için bu gelenek sünnet olarak ifade edilmiştir⁸. Ancak velime cemiyetinde gösterişin ve israfın meşru sayılmadığı, herkesin ekonomik imkânı elverdiği ölçüde ikramda bulunması gerektiği vurgulanmaktadır⁹.

Düğün merasimine çoğunlukla yakın çevreler ve arkadaşlar davet edilir. Düğüne çağrılan davetlilerin, ciddi bir mazereti olmadığı sürece düğüne iştirak etmeleri beklenir. Düğün yemeğine fakir-zengin ayrımı yapılmaksızın herkes davet edilir; bilhassa fakirler çağırılırdı¹⁰. Günümüzde ihtişamlı düğünlerin ekonomik durumu müsait olan aileler tarafından yapıldığı görülmektedir. Bu kişiler, düğün merasimine daha çok kendileri gibi ekonomik durumu iyi olan aileleri davet etmek istemektedir. Bu durum İslam dinince hoş karşılanmamıştır. Hz. Muhammed bu durumun uygun olmadığını şu ifade ile açıkça ortaya koymuştur: “Zenginlerin davet edilip fakirlerin çağırılmadığı düğün yemeği ne fena bir yemektir”¹¹.

Düğün merasim süresi köy ya da şehirlerde farklılık göstermektedir. Köylerde üç gün üç gece hatta daha uzun süren düğünler bulunmaktadır. Şehirlerde yapılanlar genellikle üç saat ile sınırlı olmaktadır. Köylerde düğün yemeği pişirmek için odun toplanır, hayvan kesilir ya da et alınır. Şehirlerde ise yemek için aşçı da tutulabilirdi. Düğün yemeği yöreye göre değişiklik göstermekle birlikte genellikle çorba, etli kuru fasulye, nohut, pilav ve irmik helvasıdır. Helva genelde düğünden daha önce yapılırdı¹².

2. Osmanlı Devleti’nde Velime Cemiyeti Geleneği

Osmanlı Devleti öncesinde kurulan diğer Türk devletlerinde olduğu gibi Osmanlı Devleti’nde de Düğün merasimlerine yani velime cemiyetine ayrı bir önem verilmiştir. Devletin ekonomik durumuna göre şehzadelerin ve sultanların düğün merasimleri için ihtişamlı merasimler düzenlenmiş ve hazineden bir hayli masraf yapılmıştır.

Osmanlı devletinde hanım sultanların düğünleri, padişah olan babaları hayatta ise daha ihtişamlı bir şekilde geçer ve daha çok masraf edilirdi. Örnek olarak Sultan II. Mahmut’un kızları Saliha ve Mihrimah sultanlar babası hayatta iken evlendirilmiş olup ihtişamlı düğünler yapılmıştır. Düğünlerde damat da bir hayli masraf ederdi. Bu masraflardan en önemlisi geline verilmiş olan mehr dir. Mihr-i müeccel miktarı genel olarak 10.000 ile 300.000 altın ya da kuruş arasında olabilmektedir¹³. Ancak bu miktarın istisnası olan mihrler de bulunmaktadır. Nitekim sultan II. Mahmut’un kızlarından Atiye sultan için 500.500’er kuruş¹⁴, Adile sultan için ise 500.000 kuruş¹⁵ mihr verildiği tespit edilmiştir.

Osmanlı Devleti’nde düğün süresi bir gün ile sınırlı olmayıp iki hafta, hatta yirmi gün kadar sürebilmekteydi. Çeyizler serilmekte ve damadın konağında çeşitli ziyafetler verilmekteydi¹⁶. Ancak uzun süren bu ziyafetler hazineye ciddi miktarlarda külfet

⁸ Mehmet Kızılkaya, *A’dan Z’ye İslamda Evlilik ve Aile Okulu*, Hayat Yay., İstanbul 2014, s. 90-91.

⁹ Rahmi Yaran, “Düğün”, TDVİA: C.10, TDV. Yay., Ankara 1994. S. 16.c

¹⁰ Mehmet Nezir Gül, *Peygamberimizin Sünnet ve Tavsiyeleri*, Hayat yay., İstanbul 2014, s.341.

¹¹ Mehmet Kızılkaya, *a.g.e.*, s.92.

¹² Emine Gürsoy Naskali- Aysel Güney, *Düğün*, Libra yay., İstanbul 2018, s.212-213.

¹³ Çağatay Uluçay, *Harem II*, TTK. Yay., Ankara 2001, s.96.

¹⁴ Serap, Sunay, “Tanzimatın İlk Saray Düğünü: Sultan II. Mahmud’un Kızı Atiyye Sultan’ın Ahmet Fethi Paşa İle Evlenmesi”, *Belleten*, C.LXXVII, S.278, TTK., Nisan 2013, s.133.

¹⁵ Serap, Sunay, *Damat Mehmet Ali Paşa’nın Hayatı ve Siyasi Mücadelesi (1813-1868)*, *Basılmamış Doktora Tezi*, Afyon, 2015, s.48.

¹⁶ Muammer Yılmaz, *Osmanlı’da Töre, Tören ve Alaylar*, Elit Kültür yay., İstanbul 2010, s.152-153.

oluşturmaktaydı. Dolayısıyla yapılan bu gösterişli düğünlerin faturası Ceyb-i Hümayun hazinesine yansıtılmıştır.

Osmanlı devletinde bir sultanla evlenecek olan paşa İstanbul dışında görevli ise düğün ve düğün hazırlıkları yapmak için İstanbul'a çağırılır ve Sultan ile evliliği gerçekleştikten sonra eğer İstanbul'da görev alamazsa tekrar görevli olduğu yere gönderilirdi. Sultan ise İstanbul'da eşinin konağında kalmaktaydı¹⁷.

Osmanlı devletinde velime cemiyetlerinde ihtişamlı merasimler yapılmasının yanı sıra bazen de düğünlerde yapılan dikkatsizlikler sebebiyle çeşitli yaralanma ve ölümler de olabilmekteydi. H.1321/M.1903 tarihinde Şaban Mustafa isimli şahsın Said adlı kişinin velime cemiyetinde cerh edilerek vefat ettiğine dair bir telgraf çekilmiştir¹⁸. H.1272/ M.1856 Tarihli bir Osmanlı vesikasında Velime ve Hitan (sünnet düğünü) cemiyetlerinde tüfek ve tabanca atma yasağı hakkında emirname verilip ilgililere tebliğ edilmiştir¹⁹. Yine H.1272/ M.1856 tarihli bir başka vesikada Velime ve Hitan törenlerinde silah sıkmanın yasak olduğu ve ölüme sebep olanların katil sayılacağı hakkındaki emirname ilanı yapılmıştır²⁰. Böylelikle Caydırıcı önlemler alınmış ve alınan kararlar çeşitli kazalara bildirilmiştir. Bunun yanı sıra Velime cemiyeti esnasında birtakım farklı olumsuz durumlar da yaşanmıştır. İncelediğimiz H.1316/M.1899 tarihli bir belgede Söğüd'ün Bunaklar karyesinde Hacı Mustafa Efendi adlı şahsın evinde velime cemiyeti yapıldığı sırada gaz lambasının devrilmesi sonucunda yanan ve yaralananların tedavi edilmesi, vefat edenlerin ise yetimlerine yardımda bulunulması istenmiş ve hadise hakkında ayrıntılı bilgi verilmiştir²¹.

Osmanlı devletinde evlilik için çeşitli törenler yapılmıştır. Bunlar evlenme öncesi, evlenme sırası ve evlenme sonrası törenler olmak üzere üçe ayrılmaktadır²². Düğünden hemen önce saz takımı ile kına gecesi düzenlenir ve burada köçek oynatılırdı. Ayrıca meyve ve şekerlemeler ikram edilmekteydi²³. Velime Cemiyeti olarak nitelendirilen düğün esnasında ise at yarışları, çengi cümbüşü, çeşitli çalgılar çalınarak görkemli düğünler yapıldığı bilinmektedir. R.1306/M.1890 Tarihli bir belgede Pazarbaşı sakinlerinden olan Ali isimli şahsın yapmış olduğu velime cemiyetinde çalgı çalınarak oynanacağına dair muhtarlık ilmühaberi gönderilmiştir²⁴. R.1306/ M.1891 tarihli bir vesikada ise Cedid İsa bey mahallesinde bulunan İdris bin Seyfullah isimli şahsın velime cemiyetinde çengi cümbüşü için ruhsat talebinde bulunduğu görülmektedir²⁵. Bunların yanı sıra H.1322/ M.1904 Tarihli bir belgede Düzce kazasının Yahşidere karyesinde yapılacak olan velime cemiyetinde at yarışı düzenlenmiştir²⁶.

Düğünler sadece yapılan merasimle sınırlı olmayıp düğün öncesi çeyiz hazırlıkları, nişan, kına gecesi, gelin hamamı gibi etkinlikleri de kapsamaktadır. Bu gibi durumlara bilhassa da cihaz takımı (çeyiz) için bir hayli masraflar yapılmış ve bu durum da devlete maddi bir külfet olmuştur. Hatta bu masraflardan dolayı evliliği dahi ertelemişlerdir. Masrafların fazlalığına dönemin vakanüvislerinden olan Ahmet Cevdet Paşa Tezâkir adlı eserinde değinmiştir. “*Şöyle ki akdemce bedi' cem'iyyeti bir mikdar masrafla geçiştirilip ancak kadınların mukaddem ve*

¹⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı*, TTK. Yay., Ankara 2014, s.149.

¹⁸ Cumhurbaşkanlık Osmanlı Arşivi Teftişat-ı Rumeli Evrakı, Kosova Evrakı (BOA., TFR.I..KV)..00044.04352.001

¹⁹ Cumhurbaşkanlık Osmanlı Arşivi Umum vilayat evrakı., (BOA, A.İMKT.UM.,) 00243.00081.001.

²⁰ BOA., A.İMKT.UM., 00247.00009.001.

²¹ Cumhurbaşkanlık Osmanlı Arşivi, Dahiliye Mektubi kalemi, (BOA., DH.MKT.) 02184.00033.001.

²² Ziya Kazıcı, *Osmanlı'da Toplum Yapısı*, Kayıhan yay., İstanbul 2014, s.178.

²³ Leyla Saz, *Haremde Yaşam Saray ve Harem Hatıraları*, DBY yay., İstanbul 2012, s.169.

²⁴ Cumhurbaşkanlık Osmanlı Arşivi, Yabancı Arşivler, (BOA., YB).021., 89/165.

²⁵ BOA., YB.021, 89/180.

²⁶ Cumhurbaşkanlık Osmanlı Arşivi, İrade Hususi, (BOA., İ.HUS.), 00117.00002.001.

muahhar etmiş oldukları deynlerinin mikdarı üç yüz bin keseye baliğ olduğu ma'a't-te' essüf işitilmekte idi ve bu kerre on iki gün mümted olan sur-ı humayun sahihen fevka'l-ade olup amma mikdar-ı mesarîf dahi hadd-i ihsadan haricdir. .Edhem Paşa'nın sultanı için yapılan velime cem'iyeti eğerçi hafifce tutuldiyse de yine zaruri mesarîf-i külliyyeye muhtac olarak borç üstüne borç edilmektedir. Muahharen diğer sultanların dahi velime cem'iyetleri icra olunmak üzere bulunduğundan Hazine-i hassa'nın düyunu aşip taşacağı cihetle ale'l-umum ma'adinin makt.'en renklere ilzamiyle buna karşılık tedariki tasavvur ve tezekkür olunmakta idi''²⁷. Ahmet Cevdet Paşa burada kadınların üç yüz bin keseye varan korkunç miktarlarda borçlar yaptıklarını vurgulamıştır. Bununla birlikte Sultan Abdülhamit döneminde sadrazamlık yapmış olan Edhem Paşa'nın sultanı için velime cemiyeti masrafı hafif tutulmasına rağmen borç üstüne borç yapılmış olduğunu ve bu durumun da Hazine-i Hassaya zarar vermiş olduğunu gözler önüne sermektedir.

Osmanlı devletinde velime cemiyeti masraflarına ek olarak bir de padişahlar tarafından düğünde bulunanlara çeşitli hediyeler dağıtılmaktaydı. H.1315/ M.1898 tarihli belgeye göre Naime Sultanın düğünü nedeniyle tevdi edilen atiyye (hediye, ihsan) miktarı toplam 122,239 Osmanlı Lirası olarak tespit edilmiştir²⁸ Ayrıca hazineden çok ciddi miktarlarda para harcanılarak çeyizler hazırlanmıştır. Örnek olarak; Sultan II. Mahmut'un kızı Atiye Sultan'ın çeyizi için 3.037.519,5 kuruş hazineden para harcanmıştır. Yine Atiye Sultan'ın velime cemiyetinde 294,486 kuruşluk hediye dağıtımı yapılmıştır. Benzer şekilde Mihrimah sultan'ın velime cemiyetinde de 48,500 kuruş değerinde hediye dağıtımı yapılmıştır²⁹. Bütün bu masraflar göz önüne alındığında Velime Cemiyeti masraflarının küçümsenemeyecek miktarlarda olduğunu ve Hazineye önemli bir yük getirdiğini söyleyebiliriz.

Osmanlı devletinde evlilik için yapılan bu masraflardan sonra devletin içinde bulunduğu ekonomik durum da göz önüne alınarak israfın önüne geçebilmek için bir takım tedbirler alınmıştır. Bu tedbirlere örnek olarak; evlenmeyi zora sokmamak için mehr-i müeccel ve nişan takımı gibi bazı şeylerin normal değerinden fazla olmaması kararlaştırıldı³⁰. Bir başka israfı önlemek için örnek H.1326/ M.1908 tarihli belgede Emine, Hatice ve Fehime Sultanların velime cemiyetlerinde mürettebat-ı cihaziyelerinden fazla sarf edilmiş olan 13,327 lira maliye hazinesi tarafından Hazine-i Hassa-i Şahaneye aktarılmıştır³¹. Böylece evlenme geleneğinde hem fazla israf yapılmasının önüne geçilerek bir nevi tasarrufa gidilmiş hem de hazineye olan yük hafifletilmek istenmiştir.

2.1. II. Abdülhamit Dönemi Velime Cemiyeti

Osmanlı devletinin dağılma dönemi olan 19. Yüzyılın ikinci yarısında devlet maddi sorunlar yaşamaktaydı. Bunda şüphesiz içte ve dışta yaşanmakta olan savaşların büyük etkisi vardır. Bundan dolayı da II. Abdülhamit bazı harcamalara dikkat etmeye özen göstermiştir. Padişah dört kızının yani Saliha Sultan, Nazime Sultan, Esma ve Zekiye Sultanların düğünlerini ileriki süreçte masrafların artmaması için bir arada yapmak istemişti. Böylece her defasında yüzlerce davetliye ayrı ayrı ziyafet vermek yerine bir defa ziyafet verilmiş oldu. Çok ihtişamlı ve masraflı düğünler yapmak yerine bu şekilde çoklu düğünler yapılmış olması devletin ekonomik durumunun çok iyi olmadığını göstermektedir.

²⁷ Ahmet Cevdet Paşa, *Tezâkir*, 13-20, TTK., yay., Ankara 1960, s.23.

²⁸ BOA., HHD., nr.13039.

²⁹ Çağatay Uluçay, *a.g.e.*, s.94.

³⁰ Tülay Ercoşkun, *Osmanlı İmparatorluğunda 19. Yüzyılda evlilik ve nikâha dair düzenlemeler*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2010, s.89.

³¹ Cumhurbaşkanlık Osmanlı Arşivi, Yıldız Mütenevvi Maruzat, (BOA., Y..MTV).00307.00066.001.

Sultan II. Abdülhamit, 31 Mart isyanının bastırılması sonrasında hal'i kararlaştırıldıktan sonra Selanik'e nakledilerek Alatin köşküne yerleştirilmiştir. Sultan Abdülhamit'in Zekiye Sultan, Naime Sultan, Naile Sultan, Şaziye Sultan, Ayşe Sultan ve Refia Sultan adlarında kızları bulunmaktadır. Sultan Abdülhamit hal kararı verilmesinden önce bu kızlarından üçünü nişanlamış ve onları bir an evvel evlendirmek istemiştir. Fakat bu evlilikleri düğünsüz, derneksiz bir şekilde imam ve bazı kimseler şahitliğinde nikâh yaptırarak gerçekleştirmiştir. Kızların çocukluk döneminden beri valideleri tarafından hazırlanmış olan cihaz (çeyiz) takımları getirilerek nikâhları yapılmıştır³². II. Abdülhamit'in bu üç kızını bu şekilde düğünsüz derneksiz nikâhlanması, velime cemiyeti geleneğini uygulamaması şüphesiz padişahın içinde bulunduğu sıkıntılı durumu gözler önüne sermektedir.

Ancak, II. Abdülhamit diğer çocukları için velime cemiyeti geleneğini uygulamış, hatta cihaz (çeyiz) masrafları ve velime cemiyeti masrafları Hazine-i Hassa'dan karşılanmıştır. Sultan II. Abdülhamit'in özellikle kızı Naime sultan için yapmış olduğu velime cemiyeti ve cihaz masrafları oldukça yüksek miktarlara ulaşmıştır.

2.1.1 Naime Sultan İçin Velime Cemiyeti Masrafları

II. Abdülhamit'in kızı Naime sultan'ın cihaz masrafları ya da velime cemiyeti için yapmış olduğu borçlar, Hazine-i Hassa tarafından karşılanmıştır. Osmanlı arşiv belgelerinde Naime sultan için yapılan cihaz (çeyiz) masrafları için farklı miktarlarda tespitler yapılmıştır. Bir belgede tespit edilen çeşitli kalemler toplandığında yaklaşık olarak 3.349.858 kuruş cihaz masrafı yapılmıştır³³. Bir başka arşiv vesikasında toplam cihaz masrafı 16.749.29 kuruş olarak hesaplanmıştır³⁴. Naime sultana sunulan köşk teşrifatı ve mücevher toplam masarifi 17.152.79 kuruştur³⁵. Aşağıdaki tabloda Naime Sultanın velime cemiyeti için yapılan bazı masrafları yer almaktadır.

Tablo1. Naime sultanın velime cemiyeti masrafları

TARİHLER	YAPILAN HARCAMALAR
R. 21.06.1312 / M. 02.09.1896	100.000 Guruş ³⁶
R. 24.02.1312/ M. 06.05.1896	50,000 ve 21,661 toplam 71,661 Guruş ³⁷
R.16.08.1312/ M.28.10.1896	20,000 Guruş ³⁸
R.19.08.1312/ M. 31.10.1896	Naime sultanın velime cemiyeti için emlak-ı hümayun hasılatından ödünç alınan 20,000 guruş hazine-i hassa-i şahane tarafından ödenmiştir ³⁹ .

³² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "II. Sultan Abdülhamid'in Hali ve Ölümüne Dair Bazı Vesikalar", Belleten, C.10, S.40, TTK yay., Ankara 1946, s.708-710.

³³ Cumhurbaşkanlık Osmanlı Arşivi, Yıldız, Hazine-i Hassa, (BOA, Y.PRK.HH.)00033.00056.003.

³⁴ BOA, Y.PRK.HH.: 00031.00017.005.

³⁵ Betül Kübra Bağçe, *II. Abdülhamit'in kızı Naime Sultan'ın Hayatı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2008, s.40.

³⁶ Cumhurbaşkanlık Osmanlı Arşivi, Maliye Nezareti Emlak-i Emiriyye Müdüriyeti, (BOA., ML.EEM). 00233.00050.001.

³⁷ BOA., ML.EEM. 00236.00042.001

³⁸ BOA., ML.EEM.00238.00023.001.

³⁹ BOA., ML.EEM.00238.00047.001.

R.24.08.1312 /M. 05.11.1896	20,000 Guruş aynı şekilde emlak-ı hümayundan ödünç alınmış hazine-i hassa tarafından karşılanmıştır ⁴⁰ .
R.30.08.1312/ M. 11.11.1896	20,000 Guruş ⁴¹
R.20.09.1312/ M.02.12.1896	6650 Guruş ⁴²
R.24.09.1312/ M.06.12.1896	5000 Guruş ⁴³
R.24.09.1312/ M.06.12.1896	8000 Guruş ⁴⁴
R.01.10.1312/ M.13.12.1896	2128 Guruş ⁴⁵
R.03.10.1312/ M.13.12.1896	24000 Guruş ⁴⁶
R.04.10.1312/ M. 16.12.1896	18525 Guruş ⁴⁷
R.08.10.1312/ M.20.12.1896	190,000 Guruş ⁴⁸
R.14.10.1312/ M.26.12.1896	2000 Guruş ⁴⁹
R18.10.1312/ M. 30.12.1896	1900 Guruş ⁵⁰
R.22.10.1312/ M.03.01.1897	2100 Guruş ⁵¹
R.25.10.1312/ M.06.01.1897	9066 Guruş ⁵²
R.31.10.1312/ M.12.01.1897	9200 Guruş ⁵³
R.09.12.1312/ M.21.02.1897	2225 Guruş ⁵⁴
R. 01.01.1313/ M.13.03.1897	8000 Guruş ⁵⁵
R.16.01.1313/ M.28.03.1897	4750 Guruş ⁵⁶ düğün için borç alınmış.
R.24.01.1313/ M.05.04.1897	6169 Guruş ⁵⁷ düğün için borç.
R.12.03.1313/ M.24.05.1897	4958 Guruş ⁵⁸
R.13.03.1313/ M.25.05.1897	90,000 Guruş ⁵⁹
R.13.03.1313/ M.25.05.1897	50,000 Guruş ⁶⁰
R.17.05.1313/ M.28.07.1897	50,000 Guruş ⁶¹
R.08.07.1313/ M.20.09.1897	10,000 Guruş ⁶²
R.19.03.1313/M.31.05.1897	665 Guruş ⁶³ borç alınmış
H.19.03.1293/ M.14.04.1876	Velime cemiyeti için terzi,yorgancı ve hallaç masrafı toplamı 83,724 Guruş ⁶⁴

⁴⁰ BOA., *ML.EEM.*, 00238.00080.001.

⁴¹ BOA., *ML.EEM.*, 00239.00007.001.

⁴² BOA., *ML.EEM.*, 00240.00092.001.

⁴³ BOA., *ML.EEM.*, 00241.00020.001.

⁴⁴ BOA., *ML.EEM.*, 00241.00024.001.

⁴⁵ BOA., *ML.EEM.*, 00242.00003.0011.

⁴⁶ BOA., *ML.EEM.*, 00242.00011.001.

⁴⁷ BOA., *ML.EEM.*, 00242.00023.001.

⁴⁸ BOA., *ML.EEM.*, 00242.00053.002.

⁴⁹ BOA., *ML.EEM.*, 00243.00006.001.

⁵⁰ BOA., *ML.EEM.*, 00243.00033.001.

⁵¹ BOA., *ML.EEM.*, 00243.00068.001.

⁵² BOA., *ML.EEM.*, 00243.00079.001.

⁵³ BOA., *ML.EEM.*, 00243.00105.001.

⁵⁴ BOA., *ML.EEM.*, 00247.00069.001.

⁵⁵ BOA., *ML.EEM.*, 250/6.

⁵⁶ BOA., *ML.EEM.*, 251/19.

⁵⁷ BOA., *ML.EEM.*, 252/27.

⁵⁸ BOA., *ML.EEM.*, 00255.00067.001.

⁵⁹ BOA., *ML.EEM.*, 00255.00083.002.

⁶⁰ BOA., *ML.EEM.*, 00255.00083.002.

⁶¹ BOA., *ML.EEM.*, 00260.00009.001.

⁶² BOA., *ML.EEM.*, 00264.00037.001.

⁶³ BOA., *ML.EEM.*, 256/28.

⁶⁴ Cumhurbaşkanlık Osmanlı Arşivi Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı, (BOA., *TS.MA.e.*) 613/8.

R.25.09.1313/ M.07.12.1897	Emlak-ı hümayun hasılatından talep olunan 36,800 Guruş Hazine-i Hassa tarafından ödenmesi ⁶⁵ .
R.15.10.1313/ M.27.12.1897	Naime Sultanın Velime cemiyeti için Kuyumcubaşı Haronacı Efendi'den alınan mücevheratın parası olan 27,000 Guruş Hazine-i Hassadan ödenmiştir ⁶⁶ .
R.22.12.1313/ M.06.03.1898	Naime Sultanın velime cemiyeti için emlak-ı hümayun hasılatından 20,000 guruş Hazine-i Hassa dan ödenmesi ⁶⁷
R.19.01.1314/M.31.03.1898	120,000 Guruş ⁶⁸ düğün yemeği masarifi olup hazine-i hassa dan ödenmiştir.
R.23.01.1314/ M.04.04.1898	20,000 Guruş velime cemiyeti masarifi ⁶⁹ .
R.02.02.1314/ M. 14.04.1898	402 Lira Naime sultanın velime cemiyeti masarifi hazineden ödenmesi ⁷⁰ .
R.02.02.1314/ M.14.04.1898	3000 Lira velime cemiyeti masarifi ⁷¹ .
TOPLAM YAPILAN MASRAFLAR 1.064.521 GURUŞ VE 3402 LİRA (340.200 GURUŞ) GENEL TOPLAM İSE 1.404.721 GURUŞ	

Verilen tabloda da anlaşılacağı üzere Naime Sultan'ın velime cemiyeti için düğün öncesi, düğün sırası ve düğün sonrası olmak üzere yaklaşık üç yıl boyunca harcama yapılmış ve bu harcamalar Hazine-i Hassa'dan karşılanmıştır. Yapılan harcama toplamı lira değeri guruş olarak yazıldığında (1 Lira 100 Guruş) toplam 1.404.721 Guruş⁷² olarak hesaplanmıştır. Harcamalar sadece bununla sınırlı olmayıp yukarıda bahsedildiği üzere farklı belgelerden farklı miktarlar da tespit edilmiştir. Sadece bir sultanın velime cemiyeti ve cihaz masrafları için bu kadar para harcanmış olması velime cemiyeti için yapılan savurganlığı göstermektedir. Bunun yanı sıra yapılan masraflardan bazılarının emlak-ı hümayun hâsılatından ödünç alınıp daha sonra Hazine-i Hassadan karşılanmış olduğu tespit edilmiştir. Emlak-ı Hümayun gelirleri de Hazine-i Hassa yani daha önceki tabiri ile Ceyb-i Hümayun hazinesinin gelir kalemlerinden birini teşkil etmekteydi. Dolayısıyla Naime sultanın velime cemiyeti masrafları padişahın özel hazinesi olan Ceyb-i Hümayundan karşılanmıştır.

Sultan II. Abülhamit, kızı Naime Sultan için cülus kızım demiş ve onun düğününü diğer sultanların düğünü ile birleştirmeden bağımsız olarak yapmıştır. II. Abdülhamid, kızı Naime Sultan'ın cihaz giderlerini kendi hazinesi olan Ceyb-i Hümayun hazinesinden yani Hazine-i Hassa-i Şahanedan karşılamıştır. Ancak, cihaz takımları Naime Sultan'ınki ile beraber hazırlanmış olan Cemile Sultan'ın kızı Ayşe Hanım Sultan ve Emine Sultan'ın cihaz masrafları

⁶⁵ BOA., *ML.EEM.* 270/55.

⁶⁶ BOA., *ML.EEM.*, 00272.00016.001.

⁶⁷ BOA., *ML.EEM.*, 00278.00004.001.

⁶⁸ BOA., *ML.EEM.*, 280/30.

⁶⁹ BOA., *ML.EEM.*, 00280.00056.001.

⁷⁰ BOA., *ML.EEM.*, 281/9.

⁷¹ BOA., *ML.EEM.*, 281/11.

⁷² 1850-1914 tarihleri arasında Osmanlı altın lirasının 1 ABD dolarına göre paritesi 0,229 lira olduğuna göre 1 dolar 4,366 lira yani yaklaşık olarak 321.740 dolara tekabül etmektedir. Günümüzle kıyasladığımızda 321.740 dolar yaklaşık olarak dolar kuru 18,60 (07.11.2022) kabul edilirse 5.984.364 TL ye tekabül eder. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Biltekin Özdemir, *Osmanlı Devleti Dış Borçları*, Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, 2. Baskı Ankara, Şubat 2010, s.22.

maliye nezareti tarafından ödenmiştir. Naime Sultanın düğünü II. Abdülhamit döneminde yapılan en görkemli düğünlerden birisi olarak tarihe geçmiştir⁷³.

Naime Sultan'ın cihaz masrafları ve velime cemiyeti masrafları ile ilgili birçok kaynak olmasına rağmen düğünün içeriği hakkında çok fazla kaynağa rastlanmamıştır. Ancak yapılan bu masraflara ve padişahın kızı Naime Sultana vermiş olduğu öneme bakıldığında düğünün çok şaşalı ve gösterişli bir şekilde yapılmış olduğu söylenilebilir. Nitekim düğünler genel olarak devletin saygınlığını ve ihtişamını da gösterdiği için ayrı önem taşımaktaydı.

SONUÇ

Evlilik, insanların ilk ortaya çıktıkları andan itibaren çeşitli ritüellerle başlamış ancak İslam tarihinde Hz Muhammed'in hadisleri ve uygulamaları ile sünnet olarak kabul edilmiş ve günümüze kadar uygulanarak gelmiştir. Ailenin temeli ve meşru bir yaşamın ilk adımı olan evlilik, çeşitli merasimlerle icra edilerek gerçekleştirilmiştir. Bunlardan biri de İslami bir dayanak ile oluşturulmuş olan Velime Cemiyeti'dir. Düğün esnasında yapılan her türlü merasimi, hazırlığı, ziyafeti içeren kapsamlı bir gelenek olan Velime cemiyeti İslami bir kimliğe sahip olan Osmanlı Devleti'nde de uygulanarak devam ettirilmiştir.

Osmanlı Devleti'nde velime cemiyetleri görünüş olarak ihtişamlı, içerik olarak da oldukça zengindir. Nitekim Osmanlı velime cemiyetlerinde çalgı, cümbüş, köçek oynatma, yemek ziyafeti verme, at yarışları ve çeşitli aktiviteler düzenleme gibi pek çok eğlenceye yer verilmiştir. Özellikle yapılan düğün hanedana mensup bir hanım sultanın düğünü ise gösteriş ve ihtişam daha da arttırılarak buna bağlı olarak masraflarda arttırılmıştır.

Velime cemiyetinde yapılan çeşitli masraflara ek olarak yapılan diğer bir masraf da hanım sultanların cihaz yani çeyiz masrafları olmuştur. Bilhassa çeyiz takımları içerisinde yer alan kıymetli pek çok eşya için bir hayli masraf yapılmıştır. Özellikle II. Abdülhamit'in kızı Naime sultanın gerek velime cemiyeti için gerekse de çeyiz masrafları için çok yüklü miktarlarda paralar harcanmış ve harcanan bu paralar padişahın özel hazinesi olan ceyb-i hümayun'dan diğer bir deyişle Hazine-i Hassa'dan karşılanmıştır. Ayrıca velime cemiyeti boyunca padişah tarafından çeşitli kullarına, görevlilere ihsanlarda bulunulmuş, paralar ve hediyeler dağıtılarak bunların masrafları da hazineden ödenmiştir. Hatta bazı durumlarda padişah kızlarının velime cemiyeti masraflarını karşılamak için borçlanma yoluna dahi gidilmiştir. Dolayısıyla gösterişli sultan düğünleri ve göz kamaştıran kıymetli çeyiz takımları masrafları çoğu zaman devletin sırtına yük olarak binmiştir.

KAYNAKÇA

ARŞİV KAYNAKLARI

- BOA., ML.EEM. 00233.00050.001.
 BOA., ML.EEM. 00236.00042.001
 BOA., ML.EEM.00238.00023.001.
 BOA., ML.EEM.00238.00047.001.
 BOA., ML.EEM., 00238.00080.001.
 BOA., ML.EEM., 00239.00007.001.
 BOA., ML:EEM:, 00240.00092.001.

⁷³ Serap Sunay, "Sûr-ı Hümayun Defterine Göre 19. Yüzyıl Saray Düğünlerine Dair Bir Değerlendirme", Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C.20, S.38, Balıkesir Aralık 2017, s.338.

BOA., ML.EEM., 00241.00020.001.
BOA., ML.EEM.,00241.00024.001.
BOA., ML.EEM.00242.00003.0011.
BOA., ML.EEM.00242.00011.001.
BOA., ML.EEM., 00242.00023.001.
BOA., ML.EEM., 00242.00053.002.
BOA., ML.EEM., 00243.00006.001.
BOA., ML.EEM., 00243.00033.001.
BOA., ML.EEM., 00243.00068.001.
BOA., ML.EEM., 00243.00079.001.
BOA., ML.EEM., 00243.00105.001.
BOA., ML.EEM., 00247.00069.001.
BOA., ML.EEM., 250/6.
BOA., *ML.EEM.*, 251/19.
BOA.,*ML.EEM.*, 252/27.
BOA., ML.EEM., 00255.00067.001.
BOA., ML.EEM., 00255.00083.002.
BOA.,ML.EEM., 256/28.
BOA., ML.EEM., 00260.00009.001.
BOA., ML.EEM., 00264.00037.001.
BOA., TS.MA.e, 613/8.
BOA.,ML.EEM.270/55.
BOA., ML.EEM.,00272.00016.001.
BOA., ML.EEM., 00278.00004.001.
BOA., ML.EEM., 00280.00056.001.
BOA., *ML.EEM.*, 280/30.
BOA.,ML.EEM., 281/9.
BOA.,ML.EEM., 281/11.
BOA., TFR.I.KV..00044.04352.001.
BOA., A.}MKT.UM., 00243.00081.001.
BOA., A.}MKT.UM., 00247.00009.001.
BOA., DH.MKT. 02184.00033.001.
BOA., YB.021., 89/165.
BOA., YB.021, 89/180.
BOA., İ.HUS., 00117.00002.001.
BOA., Y..MTV.00307.00066.001.
BOA, *Y.PRK.HH.*: 00031.00017.005.
BOA, *Y.PRK.HH.*00033.00056.003.
BOA., *HHD.*, nr.697.
BOA., *HHD.*, nr.13039.

KİTAPLAR VE MAKALELER

Ahmet Cevdet Paşa, *Tezâkir*, 13-20, yayınlayan Cavid Baysun., TTK., Ankara 1960.
Bağçe, Kübra, *II. Abdülhamit'in kızı Naime Sultan'ın Hayatı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2008
Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın kitabevi yay., 25. Baskı, Ankara 2008.

-
- Ercöşkun, Tülay, Osmanlı İmparatorluğunda 19. Yüzyılda evlilik ve nikâha dair düzenlemeler, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2010.
- Gül, Mehmet Nezir, *Peygamberimizin Sünnet ve Tavsiyeleri*, Hayat yay., İstanbul 2014.
- Gürsoy Naskali, Emine - Aysel Güney, *Düğün*, Libra yay., İstanbul 2018
- Hamidullah, Muhammed, *İslam Peygamberi*, Beyan yay., İstanbul 2008.
- Kazıcı, Ziya, *Osmanlı'da Toplum Yapısı*, Kayıhan yay., İstanbul 2014.
- Kızılkaya, Mehmet, *A'dan Z'ye İslamda Evlilik ve Aile Okulu*, Hayat Yay., İstanbul 2014.
- Okumuş, Fatih, *Hz. Muhammed'in Yaşam Öyküsü*, Timaş yay., İstanbul 2016.
- Özdemir, Biltekin, *Osmanlı Devleti Dış Borçları*, Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, 2. Baskı Ankara, Şubat 2010, s.22.
- Pakalın, Mehmet Zeki, "Velime", *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C.III., MEB. Yay., İstanbul 1993.
- Sami, Şemseddin, *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı yayınları, İstanbul 2007.
- Saz, Leyla, *Haremde Yaşam Saray ve Harem Hatıraları*, DBY yay., İstanbul 2012.
- Sunay, Serap, Damat Mehmet Ali Paşa'nın Hayatı ve Siyasi Mücadelesi (1813- 1868), *Basılmamış Doktora Tezi*, Afyon, 2015.
- Sunay, Serap, "Sûr-ı Hümayun Defterine Göre 19. Yüzyıl Saray Düğünlerine Dair Bir Değerlendirme", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.20, S.38, Balıkesir Aralık 2017.
- Temel İslam Ansiklopedisi, "Düğün", C.2., İSAM, İstanbul 2021.
- Uluçay, Çağatay, *Harem II*, TTK. Yay., Ankara 2001.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı*, TTK. Yay., Ankara 2014.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, "II. Sultan Abdülhamid'in Hali ve Ölümüne Dair Bazı Vesikalar", *Bellekten*, C.10, S.40, TTK yay., Ankara 1946.
- Yaran, Rahmi, "Düğün", *TDVİA*: C.10, TDV. Yay., Ankara 1994.
- Yılmaz, Muammer, *Osmanlı'da Töre, Tören ve Alaylar*, Elit Kültür yay., İstanbul 2010.
- Yücel, İrfan, *Peygamberimizin Hayatı*, DİB. Yay., Ankara 2016.